

Rivinen ym. (2021).
Ikäihmiset tarvitsevat
digitukea laaja-alaisempaa
mediakasvatusta.
Teoksessa Tiede-uuvonnan
kehittämishanke Sofi (toim.),
Ilmiökartta: digitaalisen median
vaikutukset lapsiin, nuoriin
ja ikäihmisiin, 30–33.
[www.acadsci.fi/sofi/
ilmiokartta_raportti](http://www.acadsci.fi/sofi/ilmiokartta_raportti)

MYYTIN KUMOAVA KATSAUS

IKÄIHMISET TARVITSEVAT DIGITUKEA LAAJA-ALAISEMPAA MEDIKASVATUSTA

SUSANNA RIVINEN, PÄIVI RASI, HANNA VUOJÄRVI
& SIRPA PURTILO-NIEMINEN

Yhteenveto

- Ikäihmiset ovat heterogeeninen ryhmä ihmisiä, joilla on erilaisia medialukutaidon tarpeita. Näitä taitoja tulee tukea laaja-alaisesti kaikilla osa-alueilla (käyttö, ymmärrys, tuottaminen).
- Medialukutaidon koulutuksen lähtökohtana tulee olla ikäihmisen omat tarpeet ja kiinnostuksen kohteet.

Miltä osin tieto on puutteellista?

- Ikäihmisten mediataitoihin liittyvää käytännön työtä ja tutkimusta tehdään vähemmän kuin lasten ja nuorten mediataitoihin.
- Erityistä huomiota tulee kiinnittää ikäihmisten taitoihin ymmärtää ja kriittisesti arvioida mediasisältöjä sekä itse tuottaa niitä.

Suositus

- Medialukutaitoja tulee tukea kaikissa elämänvaiheissa.
- Ikäihmisten myönteisiä representaatiota tulee lisätä.

MEDIKASVATUS on opetus-, ohjaus- ja tukitoimintaa, jonka päätavoitteena on kehittää eri-ikäisten ihmisten *medialukutaitoa*. Yleisesti medialukutaidolla tarkoitetaan kykyä päästä erilaisten tietovarantojen äärelle sekä käyttää, ymmärtää, kriittisesti analysoida ja itse tuottaa erilaisia mediasisältöjä, kuten tekstiä, kuvaa, ääntä sekä näiden yhdistelmiä. Medialukutaito on siis

huomattavasti laajempi taito kuin vain digitaalisten laitteiden käyttötaito. Digitalisoituvassa ja medioituneessa yhteiskunnassa medialukutaito kaikkine osa-alueineen nähdään yhtenä kansalaistaitona, jonka kehittäminen on elämän mittainen prosessi. Ilman medialukutaitoa voi olla haastavaa selvittää arjesta tai poikkeuksellisista ajanjaksoista, kuten kevään 2020 korona-ajasta.

Digitaalisten teknologioiden ja median käytöllä on merkittävä rooli oppimisessa, hyvinvoinnissa, arjessa ja yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Medialukutaitoa tarvitaan esimerkiksi arjen sujuvoittamiseen, uutisten seuraamiseen ja ymmärtämiseen, asioiden hoitamiseen sähköisten palveluiden kautta (esim. Omakanta tai verkkopankki) sekä viestintään läheisten ja tuttavien kanssa.

IKÄIHMISTEN MEDIALUKUTAIDOT

Ikäihmisten eli 65-vuotiaiden ja sitä vanhempien mediakasvatusta ja medialukutaitoa edistetään ja tutkitaan toistaiseksi vähemmän kuin lasten ja nuorten. Sekä Suomessa että kansainvälisesti on kuitenkin havaittavissa kiinnostuksen lisääntymistä aihetta kohtaan.

Ikäihmisten medialukutaitoja kuvataan mediassa pääosin kielteisestä, kapeasta ja yhdenmukaistavasta näkökulmasta¹. Ikäihmiset representoidaan eli kuvataan pääsääntöisesti digitaalisten laitteiden, medioiden ja palveluiden kanssa kamppailevana, syrjäytymisvaarassa olevana ihmisryhmänä. Nämä representaatiot eivät tuo esiin sitä, että ikäihmiset ovat heterogeeninen ryhmä, jonka sisällä on eroja medialukutaidon eri osa-alueilla². Kielteiset representaatiot voivat myös osaltaan vahvistaa ikäihmisiin kohdistuvaa stereotyyppistä ajattelua. Ylipäätään puhuminen kaikista yli 65-vuotiaista ikäihmisinä medialukutaitojen yhteydessä on yhdenmukaistavaa, sillä taidot eroavat myös sen mukaan, mihin ikäryhmään henkilö kuuluu: nuoriin vanhoihin (65–74-vuotiaat), keskivanhoihin (75–84-vuotiaat) tai vanhempiin vanhoihin (yli 85-vuotiaat)³.

Lisää tutkimusta ikäihmisten medialukutaitojen laajuudesta ja tasosta tarvitaan. Tiedämme kuitenkin jo tähänastisen tutkimuksen perusteella, että tuki- ja koulutustarpeita löytyy kaikilta medialukutaidon osa-alueilta⁴. Osalla ikäihmisiä on esimerkiksi vaikeuk-

sia arvioida sosiaalisen median kautta välitettävien uutisten luotettavuutta ja oikeellisuutta⁵ sekä medioiden välittämää terveyttä koskevaa tietoa⁶.

DIGITUEKA ON TARJOLLA

Kansainvälisesti suurin osa ikäihmisille tarjotusta mediakasvatuskoulutuksesta kohdistuu digitaalisten laitteiden ja medioiden käyttöön. Vain harvat koulutukset keskittyvät mediasisältöjen ymmärtämiseen, kriittiseen arviointiin ja tuottamiseen. Vaikka huomiota tulisi kiinnittää erityisesti tiedon ymmärtämistä ja kriittistä arviointia sekä luovaa tuottamista koskeviin osa-alueisiin, koulutustarpeita on kuitenkin kaikilla medialukutaidon osa-alueilla (käyttö, ymmärrys, tuottaminen).⁷

Suomessa järjestöt (esimerkiksi Eläkeliitto, Enter ry, Kansallinen senioriliitto ry, Vanhustyön keskusliitto), kirjastot, opistot, hankkeet, kunnat ja yritykset tarjoavat digitaalisten laitteiden ja medioiden käyttökoulutusta, -ohjausta ja -tukea. Digi- ja väestötietovirasto toimii valtakunnallisesti digituen järjestäjien tukena⁸. Sen sijaan vähemmän on tarjolla koulutusta ja tukea medialukutaidon muihin ulottuvuuksiin: taitoon ymmärtää, kriittisesti arvioida ja analysoida sekä itse tuottaa erilaisia mediasisältöjä, kuten tekstiä, kuvaa, ääntä sekä näiden yhdistelmiä.

KOHTI LAAJA-ALAISEMPAA IKÄIHMISTEN MEDIKASVATUSTA

Kuten jo mainittiin, huomiota tulisi kiinnittää ikäihmisten omaan kykyyn tuottaa, arvioida ja ymmärtää mediasisältöjä. Medialukutaidon koulutuksen tulee kuitenkin aina lähteä yksilön omista lähtökohdista (esimerkiksi tieto- ja taitotasot, käytössä olevat laitteet), olla tarvelähtöistä ja ottaa huomioon kohderyhmän moninaisuus⁹. Huomionarvoista on, että tarpeiden lisäksi myös ihmisen kiinnostuksen kohteet muuttuvat

1 Rasi, 2020

2 ks. esim. Rasi ym., 2020; Rivinen, 2020; Rivinen ym., 2020

3 Lee ym., 2018

4 Rasi ym., 2020; Rivinen, 2020; Ofcom, 2015, 2019

5 Guess ym., 2019

6 Eronen ym., 2019

7 Rasi ym., 2020

8 <https://dvv.fi/digituki>

9 ks. esim. Rasi ym. 2020; Rivinen, 2020; Rivinen ym. 2020; Vuojärvi ym., 2020

ikäntyessä, mikä tulee huomioida mediakasvatusta suunniteltaessa ja toteutettaessa¹⁰. Tulevaisuudessa kohderyhmän heterogeenisuus tulee korostumaan entistään, kun eläkkeelle jää yhä taitavampia digitaalisen median ja tieto- ja viestintätekniikan käyttäjiä¹¹.

Ikäihmiset tulee ymmärtää potentiaalisina sisällön tuottajina sekä sosiaalisesti, kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti aktiivisina siinä missä muutkin ikäryhmät eikä vain esimerkiksi pakollisten pankkipalveluiden käyttäjinä. Tavoitteena tulee olla ikäihmisen toiminnan tukeminen erilaisissa ja elämänsä myötä muuttuvissa rooleissa, kuten esimerkiksi läheisenä, aktiivisena kansalaisena, kuluttajana ja asiakkaana¹². Tärkeä osa medialukutaitojen kehittämistä on myös asenteisiin vaikuttaminen, erityisesti pelkojen vähentäminen ja myönteisen ajattelutavan lisääminen.

Mediakasvatusta tulee siis kehittää ja ylläpitää kaikissa elämänvaiheissa. Muodollisten ja perinteisten oppilaitosten lisäksi merkityksellisessä asemassa ovat myös muut tahot, kuten lähipiiri, yhdistykset, eri palveluntarjoajat, kirjastot, mediat ja kansalaisopistot. Erityisen hyödylliseksi on osoittautunut tuki, jota antavat toiset ikäihmiset eli vertaiset ja joka hyödyttää samanaikaisesti molempia osapuolia, sekä avun antajaa että saajaa¹³. Sukupolvien välinen tuki on tärkeää etenkin, jos nuoremmat sukupolvet saavat opastaa ikäihmisiä omien taitojensa ja tietojensa pohjalta¹⁴ eikä ulkoapäin tulevien ohjeiden ja näkemysten mukaan. Tuen tarjoamisen ja ikäihmistien kokonaisvaltaisen medialukutaidon kehittämisen tulisi siis olla meidän kaikkien tavoitteena eikä vain yhden palveluntarjoajan tai läheisen vastuulla. ■

Myytin kumoava katsaus pyrkii murtamaan yleisen virhekäsityksen tutkimustietoon pohjautuvilla argumenteilla. Se on luonteeltaan ei-systemaattinen metakatsaus eli se pohjaa korkealaatuiseen tutkimukseen mutta tekee sen valikoiden.

Tämä tietosynteesi pohjautuu [IkäihMe](#)-hankkeessa (2018–2021) Lapin yliopistossa toteutettuun tutkimukseen. Tutkimusaineisto koostuu (1) systemaattisesta kirjallisuuskatsauksesta ikäihmistien mediakasvatuksen koulutuskokeiluista sekä (2) neljästä tapaustutkimuksesta. Tapaustutkimuksissa on tarkasteltu ikäihmistien, heidän kanssaan työskentelevien asiantuntijoiden sekä aikuiskoulutukseen suuntautuvien opettajaopiskelijoiden käsityksiä siitä, miten ikäihmistien mediakasvatusta tulisi toteuttaa, sekä siitä, miten opettajaksi opiskelevien käsitykset ikäihmistien mediakasvatuksesta muuttuvat näitä teemoja käsittelevän opintojakson aikana. Argumentti on kirjoituksen allekirjoittajien yhteinen synteesi.

10 Rasi ym., 2019

11 Rivinen, 2020

12 Rasi ym., 2020

13 Rasi ym., 2020; Rivinen, 2020; Rivinen ym., 2020

14 Rasi ym., 2020

LÄHTEET

- ERONEN, J., PAAKKARI, L., PORTEGIJS, E., SAAJANAHO, M., & RANTANEN, T. (2019). Assessment of health literacy among older Finns. *Aging Clinical and Experimental Research*, 31(4), 549–556.
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-201903292002>
- GUESS, A., NAGLER, J., & TUCKER, J. (2019). Less than you think: Prevalence and predictors of fake news dissemination on Facebook. *Science Advances*, 5(1).
[doi:10.1126/sciadv.aau4586](https://doi.org/10.1126/sciadv.aau4586)
- LEE, S.B., OH, J.H., PARK, J.H., CHOI, S.P., & WEE, J.H. (2018). Differences in youngest-old, middle-old, and oldest-old patients who visit the emergency department. *Clinical and Experimental Emergency Medicine*, 5(4), 249–255.
<https://doi.org/10.15441/ceem.17.261>
- OFCOM (2015). *Adult's Media Use and Attitudes*.
www.ofcom.org.uk/data/assets/pdf_file/0014/82112/2015_adults_media_use_and_attitudes_report.pdf
- OFCOM (2019). *Adults: Media Use and Attitudes*.
www.ofcom.org.uk/data/assets/pdf_file/0021/149124/adults-media-use-and-attitudes-report.pdf
- RASI, P. (2020). “Behind the Digi-God’s back”: Social representations of older people’s digital competences and Internet use in regional Finnish newspapers. *Ageing & Society*, First View article, 1–20.
<https://doi.org/10.1017/S0144686X20001269>
- RASI, P., VUOJÄRVI, H., & HYVÖNEN, P. (2016). Aikuisten ja ikääntyneiden mediakasvatus. Teoksessa L. Pekkala, S. Salomaa, & S. Spisak (toim.), *Monimuotoinen mediakasvatus*. Kansallisen audiovisuaalisen instituutin julkaisuja, 1/2006, 198–212. Helsinki: KAVI.
https://www.mediataitokoulu.fi/monimuotoinen_mediakasvatus.pdf
- RASI, P., VUOJÄRVI, H., & RIVINEN, S. (2020). Promoting media literacy among older people: A systematic review. *Adult Education Quarterly*, 71(1), 37–54.
<https://doi.org/10.1177/0741713620923755>
- RASI, P., VUOJÄRVI, H., & RUOKAMO, H. (2019). Media education for all ages. *Journal of Media Literacy Education*, 11(2).
<https://digitalcommons.uri.edu/jmle/vol11/iss2/1/>
- RIVINEN, S. (2020). Media education for older people – views of stakeholders. *Educational Gerontology*, 46(4), 195–206.
<https://doi.org/10.1080/03601277.2020.1725307>
- RIVINEN, S., RASI, P., VUOJÄRVI, H., & PURTILO-NIEMINEN, S. (2020). Teacher students’ designing media education for older people: Creative and need-based pedagogies emphasized. Käsikirjoitus lähetetty arvioitavaksi.
- VUOJÄRVI, H., PURTILO-NIEMINEN, S., RASI, P., & RIVINEN, S. (2020). Conceptions of adult education teachers-in-training regarding the media literacy education of older people – A phenomenographic study to inform a course design. Käsikirjoitus lähetetty arvioitavaksi.